

Володимир КОВАЛЬЧУК,
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри математики
та методики викладання математики початкового навчання

Педагогічні умови модернізації фахової підготовки сучасного вчителя

УДК 316.422: 371.132

В останні роки у багатьох країнах світу проблемі модернізації освіти приділяють дедалі більше уваги. Вона широко обговорюється не лише серед учених та педагогів, а й у сферах бізнесу, геополітики, національної безпеки. Освіта починає усвідомлюватися суспільством як найважливіший фактор технологічного та інформаційного розвитку цивілізації. Рівень розвитку країни значною

мірою визначається рівнем розвитку освіти, яка повинна швидко й адекватно реагувати на потреби суспільства. Однак через притаманний їй консерватизм набуває актуальності проведення кардинальних реформ. Окрім того, кожна країна зацікавлена в тому, щоб підготувати когорту таких учителів, які б не лише забезпечували кількісну реалізацію завдань обов'язкового навчання, а й підносили на значно вищий рівень освіченість і культуру її громадян. Здійснити професійну підготовку такого фахівця надзви-

чайно складно. Перешкоджають цьому об'єктивні та суб'єктивні фактори, породжені суспільними перетвореннями, технічними здобутками, стереотипами і формалізмом сучасної системи професійної підготовки, вмотивованістю і ціннісними орієнтаціями майбутніх педагогів.

Спираючись на досвід дослідження об'єктивних і суб'єктивних передумов модернізації фахової підготовки сучасного вчителя, вважаємо, що в цьому контексті особливої актуальності набуває питання про зміну змісту педагогічної діяльності та роль учителя в умовах школи XXI століття.

Аналіз останніх публікацій з проблеми свідчить про вагомий результат досліджень вітчизняних науковців: В.Андрущенко, М.Євтуха, В.Журавського, І.Зязюна, Г.Климова, К.Корсака, В.Кременя, М.Михальченка [2; 3; 4]. Актуальність проблеми відзначають і західні дослідники – Д.Белл, Е.Вайцзеккер, Д.Гелбрейт, А.Гоулднер, Е.Ловінс, Л.Ловінс, Г.Маркізе, А.Печчеї, Д.Рісмен, О.Тоффлер, М.Гайдеггер, К.Ясперс та інші. Аналізуючи дослідження науковців стосовно особливостей трансформації і модернізації фахової підготовки вчителя у сучасному суспільстві, потрібно зазначити науковий доробок, який оприлюднили С.Гончаренко, О.Зайчик, В.Іноземцев, І.Льїн, В.Кувалдін, О.Панарін, Н.Римашевська, В.Скотний, Ю.Терещенко та інші.

Більшість учених вважають: оскільки освітня практика не відповідає сучасним вимогам і не може забезпечити своєчасної й адекватної підготовки майбутніх учителів до роботи в школі, необхідна її радикальна перебудова. Це не просто підвищення рівня освіченості вчителів, а й формування нового типу інтелекту, іншого способу мислення, пристосованого до швидкоплинних змін – економічних, технологічних, соціальних та інформаційних реалій навколишнього світу.

Серед чинників, які стримують розвиток та реформування освітньої галузі в Україні, привертають увагу такі. По-перше, консерватизм системи освіти; як зазначає В.Андрущенко, освіта "надто обережно сприймає нововведення і надто повільно перебудовується" [2, 83]. По-друге, незважаючи на наявність в Україні сильних педагогів і вчених, сучасна педагогічна теорія ще не створена, що зумовлює суто емпіричний характер уявлень про мету та засоби здійснення підготовки спеціаліста, світогляд та фаховий рівень якого був би адекватним сучасним реаліям. По-третє, зміна співвідношення раціонального та ірраціонального компонентів у сучасній науці й світогляді. Глобальна криза, яка охопила насамперед духовну сферу людства, призвела до фактичного розколу єдиного матеріально-духовного простору цивілізації, породила глибокий і руйнівний за своїми наслідками розрив між знанням та вірою, найнесприятливішим чином позначилася й продовжує позначатися на стані й розвитку освіти, яка значною мірою вже втратила свої культуротворчі функції, свій вплив на моральнісні складники соціального та особистісного буття людини. Гадаємо, що для виходу з цієї кризи необхідні по-справжньому евристичні прориви передусім у філософії освіти, в стратегії розвитку освітніх систем, в політиці управління цими системами, нарешті в теорії, методології та методиці (технологіях) організації самого педагогічного процесу.

Зрозуміло, що реформування системи освіти можна здійснити лише в загальному контексті економічних, політичних і соціальних реформ. Тому важливо отримати відповіді на такі запитання:

- Чи залишиться вітчизняна вища педагогічна школа доступною для кожного громадянина?
- Чи буде надана майбутньому вчителю якісна освіта незалежно від регіональних умов?
- Якими будуть матеріально-технічні, інформаційні і соціальні умови роботи професорсько-викладацького складу та навчання студентів?
- Чи зміняться суттєво умови, що сприятимуть працевлаштуванню випускників?
- Наскільки буде регульованою і профінансованою науково-дослідна робота викладачів і студентів?
- Якою мірою організуватиметься і матеріально забезпечуватиметься підготовка вчителів для сільської школи?

Ці запитання обрано не випадково, оскільки вчитель, викладач завжди були провідними постажами в школі, вищому навчальному закладі, такими вони залишаються і нині! А що ж чекає нас у недалекому майбутньому? На думку спадають крилаті слова Івана Франка: "Учителем школа стоїть". До них додамо: а кожна держава – школою! І тільки та держава економічно і технічно міцна, у якій науці й освіті надано пріоритетне значення. Треба бути об'єктивним: у недалекому минулому науці й освіті приділялася неослабна увага. То вони й мали здобутки, визнані передовими країнами світу, зокрема США. Важливий і такий факт. Коли учні шкіл США перестали займати призові місця на міжнародних олімпіадах (що засвідчило зниження рівня освіти) конгрес США прийняв спеціальну постанову – "Країна в небезпеці", а президент звернувся до народу з посланням.

Сьогодні спостерігаємо зниження рівня знань випускників шкіл із природничих і фізико-математичних дисциплін. Про це в один голос стверджують колективи вищих навчальних закладів. Яка ж реакція? Практично жодної. Натомість маємо зменшення тижневих годин із математики, фізики та безкінечне впровадження тренінгів стосовно однієї проблеми: якою бальною системою краще оцінити знання учнів. Якщо вони є, то їх можна оцінити будь-якою системою числення, зокрема і двійковою, на якій ґрунтується вся комп'ютерна технологія і яка містить лише дві цифри – 0 і 1. А що ж пропонують тепер і на майбутнє – систему європейських і американських тестів, в основі яких – метод загадки. Хіба ж цим методом можна визначити, чи вийде з тієї чи іншої дитини вчитель? Хіба можна за допомогою тестів, почути учительський голос – основу цієї професії.

Відповідаючи на запитання "Який учитель потрібен сучасній Україні?", треба сформувати певну ідеальну модель, з одного боку, і врахувати шляхи та можливості її втілення у практику, – з іншого. Не викликають сумнівів "вічні характеристики вчителя": чуйність у ставленні до дітей, їхніх запитів та духовного світу; вміння керувати процесом розвитку особистості; мудрість, терпіння і теплота у ставленні до дітей; ширина і глибина світогляду; моральність. Ці вимоги до вчителя універсальні, ними можна схарактеризувати як Сократа і Конфуція, так і сучасних кращих педагогів, а також, поза сумнівом, і кращих педагогів майбутнього.

Сучасній Україні потрібен учитель, який має необхідні риси, передусім грамотний і далекоглядний професіонал, свідомий і відданий патріот, майстер педагогічної справи. Він має досконало володіти сучасними педагогічними технологіями та мовними стратегіями, бути представником "національної культурної традиції", сучасної науки та соціального досвіду. Водночас, справжній вчитель – завжди тонкий психолог, який "бачить внутрішню сутність людини", вмє скоригувати її розвиток. Отже, спостерігаємо наявність двох, на перший погляд протилежних, вимог до сучасного вчителя. З одного боку, вчитель – носій сучасних педагогічних технологій, які є сплавом соціальних, політичних, інформаційних, психологічних. З іншого, – це художник, унікальна особистість, що володіє мистецтвом вести за собою, магією слова і є "священником храму освіти і науки". У вчителів мають нерозривно поєднуватися буденне і сакральне, наука і мистецтво, інтуїція і знання, віра й розум, бажання й уміння [6, 8].

В Україні свого часу була створена і науково обґрунтована цілісна система педагогічного профвідбору, автор якої – академік І.Зязюн. З цією метою у вищій школі відкрилися кафедри педагогічної творчості, було розроблено професіограму вчителя, що стала теоретичним підґрунтям моделі вчителя і практичним орієнтиром відбору молоді на учительську професію. Цікавою і прогресивною формою відбору на вчительську професію стала програма "Довіра". Тож у питаннях відбору здібної молоді на учительську професію варто широко використовувати набутий раніше досвід.

Хто ж сьогодні приходить здобувати учительську професію? На думку І.Кочана, це надзвичайно різні за своїм інтелектуальним і педагогічним потенціалом студенти. Поряд із тими, хто прагне якомога швидше розпочати роботу з дітьми, нерідко трапляються і такі, що недостатньо мотивовані до педагогічної діяльності. Така не зовсім втішна ситуація зумовлена падінням престижу вчительської професії. Чим далі прогресує суспільство, тим оманливіший ореол "світоча знань", що колись яснів над постаттю вчителя. Був час, коли повага людей до педагога компенсувала йому нестачу матеріальних благ. Вчитель, що вирізнявся знаннями, мав особливий авторитет в учнів. Нині висока планка знань перестає бути показником авторитетності педагога. Недостатність престижності вчительської професії зумовлена і її низьким суспільним статусом, що виявляється в розмірі заробітної плати, трудомісткості навантаження, емоційному та психологічному напруженні. Цю ситуацію має змогу спостерігати кожен учень під час навчання в школі. І тому вчительську професію випускники школи вибирають або за покликом серця, або просто щоб отримати диплом про вищу освіту. Безумовно, підняття престижу вчительської професії позитивно позначиться як на процесі прийому у вищі навчальні заклади, так і на якості підготовки фахівців [5, 6].

Щодо Болонського процесу і входження України в Європейський освітній простір, то, окрім певних позитивних моментів, є й проблеми, одна з яких – відтік кращих випускників за кордон.

Потреба української системи освіти адаптуватися до європейського соціокультурного контексту має реалізуватися, насамперед, як гнучке і творче ознайомлення з новітніми технологіями навчання, активне знаходження спільних концептуальних і засадничих принципів. Україна, приймаючи Болонські ідеї, не повинна втратити здобутки, кращі традиції системи освіти попередніх років. Орієнтація на Болонський процес не має призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти. Адже Болонські освітянські вимоги – це не уніфікація вищої освіти, а широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних народів.

Сьогодні важливо визначити основні напрями модернізації фахової підготовки вчителя як єдиного завдання, бо без професійної досконалості буде нереалізований світоглядно-методологічний потенціал, без належної ціннісної, світоглядної, загальної методологічної бази професійна майстерність перетвориться на роботу з формування "одновимірних" професіоналів.

Варто також сказати про особливу актуальність не лише глобального бачення освіти, а й її орієнтири на майбутнє. "Якщо традиційно освіта орієнтувалася, – зазначає Ю.Беднарек, – на перехід "було – маємо зараз", то надважливим стало мислення про те, "що буде", а також "що може бути"! [1, 19].

Важливою передумовою модернізації системи фахової підготовки майбутнього вчителя є політичний контекст, адже освітня політика – це теж політика, яка "акцентує увагу саме на завданнях цілесюдження, тому що всі інші функції – відтворення та вдосконалення системи освіти – реалізуються саме через використання різних засобів впливу на учасників освітнього процесу" [3, 15].

До чинників, що впливають на освіту, а отже, є передумовами модернізації професійної підготовки майбутнього вчителя, відносимо такі:

- формування нової етики і норм поведінки та діяльності в інформаційно-глобальному світі, усвідомлення особистої відповідальності за життя планети, використання безпечних для здоров'я технологій;

- зміна змісту і методів підготовки майбутніх учителів, озброєння їх навичками майстерного використання найсучасніших засобів відтворення і перетворення навчальної інформації, що забезпечить оновлення дидактики, методики, а також всього комплексу психолого-педагогічної підготовки;

- формування відкритого світового ринку, де домінують ті країни, які перетворили освіту в національний пріоритет;

- перехід до інформаційної стадії соціального розвитку з розвиненим демократичним ладом, де формування автономних і розвинених особистостей – нагальна потреба [4, 85].

Отже, процес модернізації світоглядно-методологічної та професійної підготовки сучасного вчителя є актуальним не тільки для української освіти, а й для освіти в цілому. Як свідчить досвід передових країн, освіта стала визначальною детермінантою буття культури, розвитку економіки, а отже, – і запорукою виживання сучасної цивілізації. Поряд із цим, ми повинні дати зрозуміти

Європі, що Україна має потужні систему вищої освіти та наукові школи, а тому активна модернізація її психолого-педагогічної науки і практики має ґрунтуватися на розробці, вдосконаленні і творчому осмисленні того фундаментального доробку, який упродовж усього історіогенезу накопичила вітчизняна педагогічна думка.

Л і т е р а т у р а

1. *Беднарек Ю.* Освіта: інформаційні тенденції сьогодні й завтра / Ю. Беднарек // Рідна школа. – 2002. – № 5. – С. 19.
2. *Вища освіта України: Методологічні та соціально-виховні проблеми модернізації: Монографія / Під загальною редакцією Андрущенко В. П., Михальченка М. І., Кременя В. Г. – К. : ДЦССМ, Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 440 с.*

Ковальчук В. Педагогічні умови модернізації фахової підготовки сучасного вчителя. *У статті розглянуто різні підходи до аналізу теоретичних аспектів проблеми модернізації професійної підготовки вчителя. Зважаючи на зростаюче значення знань у сучасному суспільстві, модернізація стає важливим чинником удосконалення чинної системи освіти.*

Ключові слова: аналіз, знання, модернізація, професійна підготовка, фахівець, система освіти, підготовка вчителя.

Ковальчук В. Педагогические условия модернизации профессиональной подготовки современного учителя. *В статье рассмотрены различные подходы к анализу теоретических аспектов проблемы модернизации профессиональной подготовки учителя. Несмотря на рост знаний в современном обществе, модернизация становится важным фактором усовершенствования действующей системы образования.*

Ключевые слова: анализ, знания, модернизация, профессиональная подготовка, специалист, система образования, подготовка учителя.

Kovalchuk V. Pedagogical condition for modernization of professional preparation of modern teacher. *The article examines various approaches to the analysis of the theoretical aspects of the teacher's training modernization. Given the growing importance of knowledge in contemporary society, modernization is becoming an important factor for improving the current system of education.*

Key words: analysis, knowledge, upgrades, training, specialist education system, teacher training.

3. *Журавський В.* Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В. Журавський. – К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – 416 с.

4. *Кремень В.* Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи) / В. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.

5. *Мадзігон В.* Ключові проблеми освіти / В. Мадзігон // Освіта України. – 2001. – 28 вересня. – № 44. – С. 6.

6. *Романенко М.* Чи можлива реформа при зубожінні вчителя? / М. Романенко // Поступ. – 2000. – 16 березня. – № 49 (493). – С. 5–9.

7. *Popadopoulos G.* Looking Ahead: an educational policy agenda for the 21 st century // European Journal of Education. – 1995. – № 4, vol. 30.